

Literatura polska we Włoszech po 1989 roku

Andrea F. De Carlo

Uniwersytet L'Orientale w Neapolu, Włochy

ORCID: 0000-0001-9116-8308

Polish literature in Italy after 1989

Abstract: The history of Italian translations of Polish literary works is closely linked not only to the development of Italian publishing, but also to a reception that took a somewhat different course compared to that of other great European literatures. Undoubtedly a bibliography of Polish works translated in Italy can provide interesting and objective information on the choices made by Italian cultural circles, and in particular on the contribution of polonists and 'polonophiles' in the diffusion of Polish literature in Italy, on the editorial initiatives that have characterized the book industry from 1989 to today, on the function of the translator, who is necessarily responsible for the success or failure of a work, and whose figure often does not receive the attention it deserves despite the role played in the context of cultural circulation.

The article aims to reveal that the 'presence' of Polish literary works has profoundly changed – apparently – for the better, thanks also to the work of a new and large generation of Polish scholars and lively young translators, whose interest is mainly oriented towards contemporary Polish literature.

Key words: Polish literature, Italian polonists, translation of Polish works, book industry, reception

Słowa kluczowe: literatura polska, włoscy poloniści, przekłady dzieł polskich, wydawnictwa, recepcja

1. Literatura a tłumaczenie

Złożona dynamika rządząca percepcją i recepcją literatury obcej w przekładzie ma swój początek i koniec w dostępności przetłumaczonych dzieł, zwłaszcza w przypadku zbioru tekstów, które w języku oryginalnym są trudno dostępne dla szerokiego grona odbiorców. Różne względy wpływające na wybór tekstów do publikacji, kryteria stylistyczne, jakie przyjmują tłumacz i wydawca, wybrany tytuł, a także obecność i reprezentacja w mediach autora oraz jego dzieła przyczyniają się do powstania polityki tłumaczeń. Te ostatnie są szczególnie pouczające nie tyle jako inten-

cje poprzedzające wybór, ile jako intencje realizujące się w „zewnątrznym kanonie” – w naszym przypadku – literatury polskiej¹. Mniej lub bardziej świadomie, jednak – paradoksalnie – wpływają na postrzeganie i kształtowanie poprzez literaturę włoskiej publiczności. Jak wykazały najnowsze badania, należy wziąć pod uwagę programową naturę próby przetłumaczenia kultury i tekstu z jednego języka na inny oraz funkcję zmiany lub integracji dziedzictwa kulturowego, jaką pełni sam akt tłumaczenia. Tym, co jest wspólne dla wszystkich tych strategii i technik, mimo różnych podejść i wyznaczonych celów, jest fakt uznania tłumaczenia za coś więcej niż tylko odtwórczą czynność, opartą na odtworzeniu tekstu napisanego w języku wyjściowym na język docelowy. Tłumaczenie należy ocenić pod kątem rzeczywistej skuteczności w realizacji tego celu. Jeśli celem badań nad mechanizmami literatury przełożonej jest w istocie określenie roli, jaką stara się ona sobie odgrywać w narodowym kontekście przybycia zarówno w ujęciu literackim, jak i rynkowym, to przetłumaczony tekst ma tendencję do działania jako zjawisko autonomiczne i niezależnie od początkowego. Znika zatem problem trzymania się oryginału i dlatego nie ma już znaczenia, jakie jest, dobre czy złe, wykonanie tekstu w innym języku². Zamiast tego wpływ, jaki wywiera tłumaczenie, jest prawdziwym tematem badań i refleksji, niezależnie od tego, czy udało się skutecznie oddać oryginał. Chociaż tłumaczenie można uznać za oczywisty aspekt wzajemnych relacji między literaturami, rola tłumaczenia była tradycyjnie zaniedbywana w badaniach nad międzynarodowym rozpowszechnianiem literatury. To nie przypadek, że kilka dekad temu autorytatywny świadek francuskiego komparatyizmu, Yves Chevrel, ubolewał zarówno nad złą opinią, jaką przekłady cieszą się wśród literaturoznawców, jak i nad luką obecną we francuskiej historiografii literatury w zakresie historii przetłumaczonych tekstów³. Nawet według niemieckiego uczonego Norberta Greinera w najbardziej udanych przypadkach literatura przekładu mogła zajmować „marginalny obszar” w badaniach nad historią literatury narodowej⁴. W dziedzinie słowiańskiej już w 1929 r., przy okazji I Kongresu Sławistów odbywającego się w Pradze, włoski sławista Giovanni Maver, zadając pytanie, „jaką korzyść mogą odnieść badacze historii literatury z systematycznego badania przekładów”, podkreślił znaczenie takich badań w odniesieniu do świata słowiańskiego

¹ L. Marinelli, *Riaggiustamento o legittimazione? Canone “europeo” e letterature “minori”*, „Critica del testo” 2007, nr 1 (X), (numer monograficzny *Il canone europeo*, red. S. Bianchini i A. Landolfi), s. 105–126; tenże, *Tra canone e molteplicità: letteratura e minoranze*, w: *Dai pochi ai molti. Studi in onore di Roberto Antonelli*, red. P. Canettieri e A. Puzi, t. II, Rzym 2014, s. 1041–1056; tenże, *Il complesso di Esaù: lingue, culture, letterature e lenticchie*, w: *Il complesso di Esaù. Lingue, culture e letterature minori e maggiori*, red. R. Capoferro, L. Marinelli, B. Ronchetti, Rzym 2022, s. 17–32; w tej samej książce zob. również *Introduzione. Il minore come maggiore e viceversa*, s. 7–16.

² N. Greiner, *Übersetzung und Literaturwissenschaft*, Tübingen 2004, s. 55.

³ P. Brunel, Y. Chevrel, *Précis de littérature comparée*, Paris 1989, s. 57–58.

⁴ N. Greiner, *Übersetzung und Literaturwissenschaft...*, s. 8.

i zakończył stwierdzeniem, że „w porównawczej historii literatur badania te powinny zajmować bardziej widoczne miejsce niż badania wpływu, jaki jeden pisarz wywarł na drugiego, gdyż w ten sposób uzyskałyby precyzyjne dane zamiast często bezpodstawnych założeń”⁵.

W 1990 r. włoski uczoney i tłumacz Pietro Marchesani ubolewał nad brakiem badań nad obecnością literatury polskiej we Włoszech oraz brakiem studiów bibliograficznych poświęconych przekładom. Jednakże w ostatnich latach przekładoznawstwo odgrywa coraz bardziej centralną rolę, szczególnie w studiach porównawczych, właśnie we włoskim kontekście politycznym z pewnością poczyniono postępy w dwóch wyżej wymienionych obszarach⁶. Uчени dysponują dziś różnymi wartościowymi narzędziami, bo na ich podstawie można precyzyjnie określić, które dzieła i jacy polscy autorzy odnoszą największe sukcesy na rynku włoskim. Mogą również zweryfikować w perspektywie diachronicznej zainteresowania tłumaczy i redaktorów oraz przyjętą politykę redakcyjną. Pozwala im to także zrozumieć, które gatunki literackie są nadal publikowane i cenione przez włoskich czytelników.

2. „Instrumentarium” włoskiego polonisty

Historia włoskich przekładów polskich dzieł literackich jest ściśle związana nie tylko z rozwojem włoskiego wydawnictwa, ale także z recepcją, która przebiegała częściowo odmiennie w porównaniu z innymi wielkimi literaturami europejskimi. Niewątpliwie bibliografia dzieł polskich przetłumaczonych we Włoszech może dostarczyć ciekawych i obiektywnych informacji dotyczących wyborów dokonywanych przez włoskie środowiska kulturalne, a w szczególności wiedzy na temat wkładu polonistów i „polonofilów” w rozpowszechnianie literatury polskiej w Italii, jak również inicjatyw wydawniczych, które charakteryzowały branżę wydawniczą od 1989 r. do chwili obecnej oraz roli tłumacza, który z konieczności ponosi odpowiedzialność za sukces lub porażkę dzieła i któremu często nie poświęca

⁵ G. Maver, *Lo studio delle traduzioni come mezzo d'indagine linguistica e letteraria*, w: *Sbornik prací I. sjezdu slovanských filologů w Praze 1929*. Svazek II. Přednášky / *Recueil des travaux du ler Congrès des philologues slaves à Praha en 1929*. Tome II. Conférences, usp. J. Horák, M. Murko, M. Weingart, S. Petřira, Praha 1932, s. 183 (ponownie opublikowany w „Europa Orientalis” 2021, nr XL); zob. także P. Marchesani, *La narrativa polacca in Italia negli anni 1945–1990*, w: *La letteratura polacca contemporanea in Italia. Itinerari d'una presenza*, red. P. Marchesani, Rzym 1994, s. 15; A. Ceccherelli, *Polonistica italiana e traduzione letteraria*, w: *Quo vadis polonistica? Bilanci e prospettive degli studi polacchi in Italia (1929–2019)*, red. A. Ceccherelli, L. Marinelli, M. Woźniak, Salerno 2020, s. 92. Zawarte w niniejszym artykule tłumaczenia z języka włoskiego, jeżeli nie wskazano inaczej, są moje – A.F.D.C.

⁶ O obecności i recepcji literatury polskiej we Włoszech zob. G. Di Paola, *La letteratura polacca*, w: *Letteratura russa e altre letterature slave*, red. F. Malcovati, Mediolan 1989, s. 89–95; P. Marchesani, *Cinquant'anni di studi polonistici in Italia (1940–1990)*, w: *Slavistica in Italia. Cinquant'anni di studi (1940–1990)*, red. G. Brogi Bercoff, G. Dell'Agata, P. Marchesani, R. Picchio, Rzym 1994; lub najnowsze studium *Quo vadis polonistica?...*

się tyle uwagi, na ile zasługuje, pomimo funkcji odgrywanej w kontekście obiegu kulturowego⁷.

W chwili obecnej dysponujemy bogatym zbiorem prac bibliograficznych na temat śladów literatury polskiej we Włoszech, obejmującym okres od końca XVIII w. do roku 2021⁸. W tomie Marii i Mariny Bersano Begey (1949) znajduje się wykaz dzieł polskich przetłumaczonych we Włoszech w latach 1799–1948⁹; praca bibliograficzna Ludomiry Ryll i Janiny Wilgat

⁷ A. F. De Carlo, *La narrativa ffnzionale polacca in Italia tra traduzione e ricezione*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, a cura di A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, nr 42, s. 39.

⁸ Publikowane są bibliografie branżowe: w przypadku poezji zob. K. Jaworska, *Cinquant’anni di poesia polacca in Italia*, w: *La letteratura polacca in Italia...*, s. 35–55; L. Marinelli, *Sulla letteratura polacca in Italia negli ultimi dieci anni: canone, anticano e bigos*, w: *Cinque letterature oggi. Russa, polacca, serba, ceca, ungherese*, Atti del convegno internazionale. Udine novembre–dicembre 2001, red. A. Cosentino, Udine 2002, s. 133–145; A. Ceccherelli, *Non solo Szymborska. Venticinque anni di poesia polacca tradotta in italiano*, „Europa Orientalis” 2015, nr 34, s. 379–396; L. Masi, *Nova poesia polska we Włoszech. Strategie przekładowe*, „Czas Kultury” 2014, nr 4, s. 64–73. O obecności literatury dramatycznej we Włoszech zob. A. M. Raffo, *Qualche considerazione sulla presenza della letteratura drammatica polacca in Italia nei tempi recenti*, w: *La letteratura polacca in Italia...*, s. 73–86; N. Bąkowska, *Rassegna della letteratura drammatica polacca in Italia (1991–2021)*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021)...*, s. 111–125. W odniesieniu do literatury dziecięcej i młodzieżowej zob. M. Woźniak, *Przekłady polskiej literatury dziecięcej we Włoszech*, w: M. Woźniak, K. Biernacka-Licznar, B. Staniów, *Przekłady w systemie małych literatur. O włosko-polskich i polsko-włoskich tłumaczeniach dla dzieci i młodzieży*, Toruń 2014, s. 128–144; L. Costantino, *La letteratura polacca per l’infanzia in Italia (1991–2021)*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021)...*, s. 127–147. Odnosząc się do literatury polsko-żydowskiej zob. L. Quercioli Mincer, *L’esperienza ebraica in Polonia. Un tentativo di bibliografia italiana*, „Studi Slavistici” 2006, nr 3, s. 273–289; też, *L’esperienza ebraica in Polonia (2006–2012)*, (aggiornamento di un tentativo di bibliografia italiana “Studi Slavistici”, III, 2006), „Studi Slavistici” 2012, 9, s. 167–192; A. Hordziy, *Traduzioni dallo yiddish di autori polacco-lituani. Una bibliografia ragionata*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021)...*, s. 149–160. Wśród bibliografii dedykowanych poszczególnym autorom zob. A. Małyszkiwicz, *Riflessioni sulla ricezione italiana di Czesław Miłosz. Con annessa una bibliografia italiana delle opere e della critica*, „pl.it / rassegna italiana di argomenti polacchi” 2015, nr 6, s. 173–188; A. Cichoń, *Włoska bibliografia Czesława Miłosza*, w: *Rodziny świat Czesława Miłosza*, red. T. Bilczewski, L. Marinelli, M. Woźniak, Kraków 2014, s. 235–269; G. Tomassucci, *Kazimierz Brandys we Włoszech – Bibliografia*, „Archiwum Emigracji. Studia – szkice – dokumenty” 2017, 1–2, s. 148–151; K. Jaworska, *Bibliografia. Opere di Gustaw Herling*, w: G. Herling, *Etica e letteratura. Testimonianze, diario, racconti*, red. K. Jaworska, z esejem wprowadzającym W. Boleckiego i tekstem autorstwa G. Fofiego, chronologia M. Herling, Mediolan 2019, s. 1645–1666; *Tłumaczenie dzieł literackich Karola Wojtyły / Jana Pawła II na wybrane języki obce*, „Roczniki Humanistyczne” 2020, t. LXVIII, z. 8, s. 37–43; A. Ceccherelli, *Sulla ricezione di Jan Kochanowski in Italia (1985–2020)*, „pl.it / rassegna italiana di argomenti polacchi” 2020, nr 11, s. 171–181. Istnieją także przeglądy bibliograficzne poświęcone pojedynczemu dziełu, zob. *Quo vadis? Henryka Sienkiewicza. Bibliografia wydań polskich i obcojęzycznych*, red. G. Federowicz, Warszawa 2016; K. Biernacka-Licznar, M. Woźniak, *Bibliografia przekładów Quo Vadis opublikowanych w języku włoskim w latach 1899–2019*, http://www.quovadisitaly.uni.wroc.pl/sites/default/files/bibliografia_przekladow.pdf.

⁹ M. e M. Bersano Begey, *La Polonia in Italia. Saggio bibliografico 1979–1948*, Torino 1949. O sytuacji dzieł polskich tłumaczonych we Włoszech w latach 1918–1939 zob. A. Zie-

(1972) obejmuje natomiast lata 1945–1970¹⁰. Warto także wspomnieć o pracy magisterskiej Giovanni Vago (1984–1985), *La Polonia in Italia. Saggio bibliografico dei polonica pubblicati in Italia dal 1949 al 1980 (Polska we Włoszech. Studium bibliograficzne o polonikach publikowanych we Włoszech w latach 1949–1980)*¹¹, eseju bibliograficznym poloników wydanych we Włoszech od 1949 do 1980 r., a także oczywiście eseju bibliograficznym Pietro Marchesaniego opublikowanym w 1990 r. pt. *La narrativa polacca in Italia negli anni 1945–1990 (Polska proza narracyjna we Włoszech w latach 1945–1990)*¹². Oficjalnie niepublikowana, ale „krążąca” wśród badaczy, jest także bibliografia książek polskich przetłumaczonych na język włoski od 1945 do 1994 r. pod redakcją Marchesaniego wspólnie z Marcello Piacentinim, *Bibliografia delle traduzioni in lingua italiana di opere di letteratura, critica letteraria e storia polacche dal 1945 al 1994 (Bibliografia przekładów na język włoski dzieł literatury polskiej, krytyki literackiej i historii od 1945 do 1994 r.)*, a także praca magisterska Silvii Rosati, *Bibliografia dei polonica editi in Italia, Città del Vaticano e San Marino nel periodo 1981–2000 (Bibliografia poloników wydawanych we Włoszech, Watykanie i San Marino w latach 1981–2000)*, omawiana – podobnie jak wspomniana przez Vago – z Antonem Marią Raffo na Uniwersytecie we Florencji w ramach pracy naukowej w latach 1999–2000¹³. Na naszej liście znalazł się także esej Luigiego Marinello *Sulla letteratura polacca in Italia negli ultimi dieci anni: canone, anticanone e bigos* (2002, *O literaturze polskiej we Włoszech ostatnich dziesięciu lat: kanon, antykanon i bigos*), w którym wspomniane są dzieła polskie przetłumaczone w latach 1990–2000¹⁴. W 2009 r. w trzecim tomie „pl.it / rassegna italiana di argomenti polacchi” ukazał się fragment pracy magisterskiej Katarzyny Pęciak, *La Polonia in Italia: editoria e traduzione 1989–2008 (Polska we Włoszech: wydawnictwo i tłumaczenie 1989–2008)*, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu La Sapienza w Rzymie¹⁵. Jest to przegląd bibliograficzny obejmujący lata 1989–2008. Do 2011 r. bibliografię Pęciak uzupełniono bibliografią Marcello Piacentiniego, połączoną z tomem poświęconym literaturze polskiej „Quaderni del Premio Letterario Giuseppe Acerbi” („Zeszyty

liński, *Letteratura polacca. Traduzioni e commenti*, w: tegoż, *Presenza polacca nell'Italia dell'entre-deux-guerres*, Mediolan 2018, s. 90–131.

¹⁰ L. Ryll, J. Wilgat, *Literatura polska w przekładach. Bibliografia 1945–1970*, Warszawa 1972.

¹¹ G. Vago, *La Polonia in Italia. Saggio bibliografico dei polonica pubblicati in Italia dal 1949 al 1980*, praca magisterska, Università degli Studi di Firenze, Facoltà di Lettere e Filosofia, rok akad. 1984/85.

¹² P. Marchesani, *La narrativa polacca in Italia negli anni 1945–1990...*, s. 15–33.

¹³ S. Rosati, *Bibliografia dei polonica editi in Italia, Città del Vaticano e San Marino nel periodo 1981–2000*, praca magisterska, Università degli Studi di Firenze, Facoltà di Lettere e Filosofia, rok akad. 1999/2000.

¹⁴ L. Marinelli, *Sulla letteratura polacca in Italia...*, s. 133–145.

¹⁵ K. Pęciak, *Una bibliografia delle traduzioni letterarie dal polacco in italiano (1989–2008)*, „pl.it / rassegna italiana di argomenti polacchi” 2009, nr 3, s. 103–140.

Nagrody Literackiej im. Giuseppe Acerbiego”) pod redakcją Simony Cappellari i Luigiego Marinello¹⁶. Do dwóch ostatnich bibliografii dołączony jest krótki esej, będący podsumowaniem interpretacji zebranych danych bibliograficznych dotyczących tłumaczeń włoskich, z uwzględnieniem przedruków i podania podstawowej bibliografii dotyczącej najważniejszych publikacji odnoszących się do Polski.

W rezultacie do wydań Biblioteki Narodowej z lat 2005–2008, jako kontynuację tomu autorek Ryll i Wilgat z 1972 r., opublikowano dwa tomy gromadzące literaturę polską tłumaczoną w siedemdziesięciu krajach: pierwszy tom obejmuje lata 1971–1980, a drugi zawiera lata 1981–2004¹⁷. Ostatnią bibliografią w kolejności publikacji, stanowiącą aktualizację ram recepcyjno-redakcyjnych opracowania Marchesaniego do roku 2021, jest tom *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza (Literatura polska we Włoszech (1991–2021): Nowe trasy obecności)* pod redakcją Andrei Ceccherellego, wydany w 2023 r. na łamach numeru 42 czasopisma „Europa Orientalis”¹⁸.

3. Obecność literatury polskiej we Włoszech

Po roku 1989 wyraźnie widać, że poza nielicznymi wyjątkami, we Włoszech zainteresowanie literaturą polską wzrosło w stosunku do przeszłości. Dzięki temu polska kultura literacka stała się coraz bardziej dostępna i znana włoskiemu czytelnikowi, definitywnie wychodząc z tej niszy, do której w przeszłości była spychana w porównaniu z wielkimi literaturami europejskimi.

Fakt, iż literatura polska jest obecnie bardziej znana i rozpowszechniona we Włoszech niż w przeszłości, należy przypisać nie tylko przemianom polityczno-gospodarczym kraju¹⁹, ale również wpływowi kulturowemu, takim jak: krajowe i międzynarodowe nagrody, w tym Nobel w dziedzinie literatury, które nadały rozgłosu niektórym nazwiskom z polskiego świata literackiego. Chodzi również o wsparcie Krakowskiego Instytutu Książki, Instytutu Polskiego w Rzymie oraz innych reprezentatywnych instytucji, które promują literaturę polską. Mam też na myśli narodziny specjalistycznych blogów, takich jak „PoloniCult”, międzynarodowe targi książki, takie jak te w Warszawie, oraz rozkwit wielu innych inicjatyw kulturalnych we Włoszech.

¹⁶ M. Piacentini, *Per conoscere la Polonia in Italia: rassegna bibliografica minima*, w: „Quaderni del Premio Letterario Giuseppe Acerbi. Letteratura polacca” 2011, red. S. Cappellari, L. Marinelli, s. 147–151.

¹⁷ *Literatura polska w przekładach 1971–1980*, oprac. D. Bilikiewicz-Blanc, B. Capik, A. Karłowicz, T. Szubiakiewicz, Warszawa 2008; *Literatura polska w przekładach 1981–2004*, red. D. Bilikiewicz-Blanc, T. Szubiakiewicz, B. Capik, współpr. A. Karłowicz, Warszawa 2005.

¹⁸ *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, red. A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, 42.

¹⁹ Jednym z najważniejszych był rok 2004, który oznaczał wejście Polski do Unii Europejskiej.

Przeglądając listę dzieł przetłumaczonych lub przedrukowanych na przestrzeni trzech dekad, w doborze tytułów zauważamy, że autorzy XX i XXI w. przeważają nad literaturą przednowoczesną i XIX-wieczną, co wpisuje się w przemianę, jakie zaszły zarówno w Polsce, jak i na włoskim rynku wydawniczym, a także z zainteresowaniami młodego pokolenia polonistów i tłumaczy coraz bardziej zorientowanych na współczesność. Przekłady literatury polskiej sprzed XX w. są nadal obecne – choć sporadycznie – i poza nielicznymi wyjątkami pozostają wyłączną domeną literatury akademickiej, która zawsze wyróżniała się intensywną literacką aktywnością przekładową. Wśród klasyków literatury polskiej XVIII i XIX w., obecnych w latach 1989–2024, wymienić można zwłaszcza nazwiska Jana Kochanowskiego²⁰, Ignacego Krasickiego²¹, Jana Potockiego²², Marii Wirtemberskiej²³, Adama Mickiewicza²⁴,

²⁰ J. Kochanowski, *Frasche*, przeł. N. Minissi, Mediolan 1995 (Mediolan 2001); tenże, *Foricoenia, Pieśni / I fuoricena, Le odi*, przeł. A. M. Raffo, „In Forma di Parole” 2011, nr 3; tenże, *Elegiarum libri quattuor*: wydanie krytyczne z komentarzami, oprac. F. Cabras, Florencja 2019; tenże, *Lamenti*, przeł. U. Norsa, E. Damiani, red. G. O. Fasoli, Lugano 2020; tenże, *Il congedo dei messi greci; seguito da Orfeo sarmatico*, tłum., przypisy i esej krytyczny autorstwa A. Ceccherellio, Vecchiano (Pisa) 2024.

²¹ I. Krasicki, *Avventure di Niccolò d'Esperientis*, przeł. i red. L. Marinelli, Rzym 1997.

²² W 1965 roku wydawnictwo Adelphi opublikowało po raz pierwszy *Rękopis znaleziony w Saragossie* Jana Potockiego w tłumaczeniu na język włoski. Jest to zredukowana edycja tekstu Potockiego, poprawiona i zredagowana przez Rogera Cailloisa na podstawie części oryginalnych rękopisów. W 1989 roku we Francji po raz pierwszy ukazały się dzieła wszystkie Potockiego pod redakcją René Radrizzanego. We Włoszech szwajcarskie wydanie naukowe ukazało się w następnym roku w tłumaczeniu Giovanniego Bogliolo z wydawnictwa Guanda. Wersja ta doczekała się licznych przedruków w różnych wydawnictwach: Bompiani, TEA, Corbaccio i Mondadori. Nawet dzisiaj włoski czytelnik zna arcydzieło Potockiego głównie dzięki tym dwóm wydaniom. W 2019 r. ukazało się tłumaczenie rękopisu z 1804 r. autorstwa Antonii Deddy. Niestety, jest to kolejna stracona szansa dla Potockiego, gdyż mamy do czynienia z dość kontrowersyjnym projektem redakcyjnym, który pokazuje brak profesjonalizmu nie tylko tłumacza, ale i samej redaktorki: brak aparatu krytycznego, brak odnośników bibliograficznych, a tekst tłumaczenia zawiera rażące błędy. Rezultatem jest częściowo nieczytelny tekst. Pozostając w kręgu twórczości Potockiego, we Włoszech nie brakuje nowych przekładów jego tekstu (1997) ani inicjatyw redakcyjnych proponujących poszczególne fragmenty (epizody) *Rękopisu znalezionego w Saragossie*, jak to ma miejsce w przypadku historii Zoto (*Storia di Zoto*, 2006), pod redakcją naukowca Gianandrei de Antonellisa i opublikowaną przez neapolitańskie wydawnictwo Colonnese: wybór redakcyjny podyktowany faktem, że historia Potockiego, z pewnością jedna z najciekawszych, wzbogacających dzieło, przedstawia przekrój włoskiego społeczeństwa początków XVIII w.

²³ M. Wirtemberska, *Malvina. L'intuito del cuore*, przeł. i red. L. Marinelli, Venezia 2021.

²⁴ O polskim wieszczu pamiętamy: A. Mickiewicza, *Sonetti*, przeł. U. Norsa, oprac. L. Marinelli, Rzym 1998. W 2006 r. Edizioni La Fenice wydało niechlujny przedruk starego tłumaczenia Anglauro Ungheriniego (1898), *Dziady, Corrado Wallenrod e brevi componimenti*, tekst i red. E. L. Cirillo, wstęp M. Spadaro, Rzym 2006. W 2018 r. włoski polonista Silvano De Fanti opublikował swoje tłumaczenie *Pana Tadeusza*: A. Mickiewicz, *Messer Taddeo*, przeł. i red. S. De Fanti, Wenecja 2018. Mickiewicz w przekładzie Antona Marii Raffo zebrany jest w antologii *È dolce al tempo giusto far follia. Un'antologia personale della poesia polacca*, przeł. A. M. Raffo, red. A. Ceccherelli, Rzym 2019, s. 258–341. A. Mickiewicz, *10 ballad*, przeł. P. Statuti, Roma 2020.

Zygmunta Krasińskiego²⁵, Cypriana Kamila Norwida²⁶, Henryka Sienkiewicza²⁷ i Bolesława Prusa²⁸.

²⁵ W 2006 r. we Włoszech zaproponowano przekład *Nie-boskiej komedii* na wiersz reżysera teatralnego Giovanniego Pampiglione (1944–2021); Z. Krasiński, *La commedia non divina*, wstęp L. Masi, notatka o przekładzie J. Mikołajewski, Rzym 2006. W Italii pierwsze włoskie tłumaczenie pochodzi z 1926 r.: Sigismondo Krasiński, *La non divina Commedia*, przeł. M. A. Kulczycka, z prozą prof. R. Pollaka, Rzym 1926; drugi przedruk miał miejsce w 1930 r. Całą korespondencję tego samego autora w języku włoskim publikowała Iwona Dorota. Z. Krasiński, *Lettere dall'Italia*, t. 1 – *Il Sud*, t. 2 – *Viaggi giovanili* (5 novembre 1830 – 23 dicembre 1838), red. I. Dorota, Moncalieri 2009; tenże, *Lettere dall'Italia*, t. 3. *Roma 1. A Delfina Potocka, Roma 2. Agli amici*, red. I. Dorota, Moncalieri 2011.

²⁶ C. K. Norwid, *Stygmata e altri racconti*, trad. di M. Pelaia, Santa Marinella (RM) 1994; tenże, *Il piano forte di Chopin e altre poesie*, przeł. N. Pucci, Borgomanero 2018; tenże, *Il luogo e il momento*, przeł. S. De Fanti, Rzym 2021.

²⁷ W przypadku włoskich tłumaczeń *Quo vadis?* duże i średnie wydawnictwa oferują głównie przestarzałe już tłumaczenia Ettore Fabietiego i Marii Rakowskiej (lub Racowskiej, znanej również jako Maria Karklina), Cristiny Agosti Garosci, Tito Zucconi i innych; czasami są to wydania wątpliwe, w przypadku których – jak zauważa Pęciak – trudno „sprawdzić, jeśli nie intuicyjnie, to nawet czy są to kompletne tłumaczenia, przeróbki, przekłady z innych języków” K. Pęciak, *Una bibliografia delle traduzioni letterarie...*, s. 140. Tematyka włoskich tłumaczeń *Quo vadis?* jest obecna w esejach L. Marinello, *Quo vadis? Traducibilità e tradimento*, „Europa Orientalis” 1984, 3, s. 131–146; *Sull'ambiguità di Quo vadis?*, w: *Slavica et alii. Per Anton Maria Raffo*, red. A. Ceccherelli, C. Diddi, D. Gheno, Florencja 2007, s. 317–335; M. Woźniak, *Hospody pomyłuj, czyli o tłumaczeniu nazw urzędów we włoskich przekładach utworów Henryka Sienkiewicza*, „Przekładaniec” 2005, nr 15, s. 127–133. Na przyjęciu *Quo vadis?* we Włoszech, zob. K. Biernacka-Licznar, J. Rybicki, M. Woźniak, *120 lat recepcji „Quo vadis” Henryka Sienkiewicza we Włoszech*, Warszawa 2020, s. 11–103. W 2016 r. wydawnictwo Ponte Sisto opublikowało nowy i rzetelny przekład *Quo vadis?* pod redakcją Moniki Woźniak, badaczki specjalizującej się w twórczości polskiego autora, ale nie brakuje też wydań wzbogaconych ciekawym aparatem paratekstowym czy adaptacji. W 2001 r. w ramach serii wydawniczej Oscar Mondadori wydano *Quo vadis?* w starym tłumaczeniu Tito Zucconego, wzbogaconym wstępem Witolda Gombrowicza. W 2018 r. w serii Mondadori Comics ukazała się komiksowa wersja *Quo vadis?*, z adaptacją scenariusza Francuza Patrice’a Buendii, rysunkami hiszpańskiego CAFU (akronim od Carlosa Alberto Fernandez Urbano) i kolorystyką Martina Martinezę. W przypadku innych dzieł Sienkiewicza, obok nowych tłumaczeń poszczególnych opowiadań, jak np. *Bartek Zwycięzca* (2009), wydawcy proponują ponownie dzieła przetłumaczone już w przeszłości, jak choćby *Szkice węglem* w przekładzie Marii Karkliny, pierwotnie opublikowane przez wydawnictwo Slavia na początku lat trzydziestych i ponownie w 1993 r. przez Sellerio pod redakcją Alberto Zoiny lub opowiadanie *Latarnik (Il guardiano del faro)* w starym tłumaczeniu Aurory Beniamino, ponownie opublikowane w 2017 r. przez rzymskie wydawnictwo Elliot.

²⁸ Jeśli uwzględnimy antologię literatury polskiej czy czasopisma specjalistyczne, których ze względu na objętość postanowiliśmy nie brać tutaj pod uwagę, lista nazwisk się wydłuży. Przypomnijmy na przykład autorów takich, jak Mikołaj Hussowski, Mikołaj Sep-Szarzyński, Sebastian Grabowiecki, Kasper Miaskowski, Wincenty Dunin-Marcinkiewicz, Juliusz Słowacki, Franciszek Henryk Nowicki, w antologii zawierającej przekłady florenckiego sławisty Antona Marii Raffo, *È dolce al giusto tempo far follia....* L. Marinelli, *Il ciclo di sonetti di Mikołaj Sep-Szarzyński (c. 1550/1581): esercizi di traduzione*, w: *Italia – Polonia – Europa. Scritti in memoria di Andrzej Litwornia*, red. A. Ceccherelli, E. Jastrzębowska, L. Marinelli, M. Piacentini, A. M. Raffo, G. Ziffer, Roma 2007, s. 226–230. W polskiej części antologii pod redakcją Luigiego Marinello *Testi mariani del secondo millennio*, vol. 8: *Poesia e prosa letteraria*, red. F. Castelli, Roma 2002, są obecni M. K. Sarbiewski, J. Kochanowski, F. Karpiński, F. D. Książnin.

3.1. Wiek XX oraz początek XXI wieku

Od trzech dziesięcioleci obserwujemy pewną ewolucję interesów wydawniczych zarówno redakcji, jak i samych tłumaczy. W pierwszej dekadzie częściej zwracano uwagę na główne nurty, jakie charakteryzowały nową literaturę polską po 1989 r. W ten sposób, obok obecności pisarzy urodzonych pomiędzy końcem XIX w. a pierwszymi pięćdziesięcioma latami ubiegłego stulecia, zaczęły się pojawiać tłumaczenia autorów, których twórczość literacka wyznacza lata dziewięćdziesiąte²⁹. W przypadku prozy możemy wymienić Jerzego Pilcha, Magdalenę Tulli, Mariusza Wilka, Pawła Huelle, Jacka Hugo-Badera, Hannę Kowalewską, Andrzeja Stasiuka, Wojciecha Jagielskiego, Piotra Szewca, Olgę Tokarczuk, Mariusza Szczygła, Huberta Klimko-Dobrzanieckiego, Krzysztofa Vargę, Wojciecha Tochmana, natomiast w poezji: Andrzeja Sarwę, Jarosława Mikołajewskiego, Izabelę Filipiak, Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego, Jacka Napiórkowskiego, Wojciecha Bonowicza itd.

Do autorytatywnych nazwisk XX w., które podbiły włoski rynek wydawniczy, a jednocześnie mogą pochwalić się prawdziwie krytycznym przyjęciem ich utworów, można zaliczyć Wisławę Szymborską w poezji³⁰, Ryszarda Kapuścińskiego w literaturze faktu, Witolda Gombrowicza, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego i Olgę Tokarczuk w beletrystyce, a w literaturze fantastycznej Stanisława Lema³¹.

²⁹ Możemy wymienić na przykład nazwiska Władysława Stanisława Reymonta, Bolesława Leśmiana, Janusza Korczaka, Zofii Nałkowskiej, Stanisława Ignacego Witkiewicza, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Brunona Schulza, Jarosława Iwaszkiewicza, Juliana Tuwima, Józefa Wittlina, Józefa Czapskiego, Kazimiery Alberti, Jana Lechonia, Jana Brzechwy, Aleksandra Wata, Brunona Jasińskiego, Józefa Czechowicza, Witolda Gombrowicza, Andrzeja Kuśniewicza, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Juliana Strykowski, Kazimierza Moczarskiego, Jerzego Andrzejewskiego, Anny Świrszczyńskiej, Stanisława Jerzego Leca, Jana Dobraczyńskiego, Władysława Szlengla, Jana Karskiego, Tadeusza Kantora, Zuzanny Ginczanki, Czesława Miłosza, Jana Twardowskiego, Kazimierza Brandysa, Marka Edelmana, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Mariana Pankowskiego, Jerzego Hordyńskiego, Karola Wojtyły, Anny Kamieńskiej, Stanisława Lema, Julii Hartwig, Tadeusza Różewicza, Idy Fink, Mirona Białoszewskiego, Tadeusza Borowskiego, Wisławy Szymborskiej, Józefa Hena, Zbigniewa Herberta, Małgorzaty Hillar, Andrzeja Szczypiorskiego, Tadeusza Olszańskiego, Rutki Laskier, Sławomira Mrożka, Urszuli Koziół, Ryszarda Kapuścińskiego, Wiesława Myślińskiego, Jerzego Grotowskiego, Michała Głowińskiego, Joanny Olczak-Ronikier, Hanny Krall, Haliny Poświatowskiej, Henryka Grynberga, Krzysztofa Karaska, Edwarda Stachury, Edwarda Balcerzana, Piotra Bednarskiego, Doroty Terakowskiej, Andrzeja Zaniewskiego, Bogusławy Latawiec, Anny Frajlich, Ryszarda Krynickiego, Waldemara Łysiaka, Ewy Lipskiej, Adama Zagajewskiego, Juliana Kornhausera, Stanisława Barańczaka, Bożeny Keff, Andrzeja Sapkowskiego, Antoniego Libery, Stefana Chwina.

³⁰ Obok Szymborskiej można by dodać imię Karola Wojtyły jako zjawisko przekładowe, choć to ostatnie nigdy nie było przedmiotem badań włoskiej polonistyki.

³¹ Ze względów objętościowych nie będziemy tu zajmować się rosnącym zjawiskiem literatury popularnej, do której zaliczają się wszystkie gatunki i podgatunki literackie, które wyszły na pierwszy plan w Polsce po 1989 r., takie jak *fantasy*, *science fiction*, powieść sensacyjna, kryminał, *noir* itp. We Włoszech obok nazwisk Andrzeja Sapkowskiego, któ-

W przypadku Wisławy Szymborskiej mamy do czynienia z bezprecedensowym zjawiskiem kulturowym. Jego włoski sukces wykracza poza drukowaną książkę, stając się produktem „transmedialnym”: cytaty z jej wierszy pojawiają się w audycjach radiowych i telewizyjnych, koncertach i piosenkach, wystawach malarstwa, wszelkiego rodzaju magazynach, gazetach, a także na wielu stronach internetowych i blogach. Kiedy w lutym 2012 r. włoski pisarz Roberto Saviano przeczytał i pochwalił wiersze Szymborskiej w programie telewizyjnym „Che tempo che fa” („Jaka jest pogoda”), jej zbiory poetyckie wspięły się na szczyty list sprzedaży. Ale jeszcze przed tym telewizyjnym odcinkiem nazwisko i wiersze polskiej poetki pojawiały się w wielu wydarzeniach kulturalnych skierowanych do szerokiej publiczności. Jej wiersze cytowali i interpretowali pisarze, autorzy tekstów, reżyserzy, aktorzy, socjologowie, teoretycy literatury, politycy i dziennikarze³². W obliczu szerokiego przyjęcia polskiej poetki uderzająca jest reakcja włoskiej krytyki: włoski eseista Alfonso Berardinelli miał nadzieję, że włoscy poeci będą starali się podążać ścieżkami młodych polskich poetów, na co wskazywał nawet krytyk młodego pokolenia Carlo Carabba, wymieniając Szymborską jako wzór do naśladowania dla młodych poetów. Jego esej zatytułowany *Meno Sanguineti più Szymborska, liberiamo la poesia (Mniej Sanguinetiego więcej Szymborskiej, wyzwólmy poezję)*, ukazał się 11 marca 2012 r. na łamach numeru 17 „La Lettura” dziennika „Corriere della Sera” wzbudzając niemałe kontrowersje. Tłumaczone dzieło Szymborskiej przesuwają się zatem w stronę centrum włoskiego polisystemu i zyskuje pierwszoplanową rolę. Fakt ten pokazuje, co Itamar Even-Zohar opisał w ramach teorii polisystemu, że tłumaczenie jest w rzeczywistości jednym ze sposobów importowania nowych modeli literackich

rego przetłumaczono całą sagę *Wiedźmin*, Jacka Dukaja, Marka Krajewskiego i Katarzyny Bondy z gatunku czarnego kryminału, pojawiają się nazwiska Doroty Terakowskiej, Anny Kańtoch, Mariusza Czubaja, Marty Guzowskiej, Magdy Stachuli, Remigiusza Mroza, Tomasa Konatkowskiego, Waldemara Łysiaka, Jarosława Mikołajewskiego, Tomasza Piątka, Zygmunta Miłoszewskiego, Andrzeja Stasiuka, Magdaleny Parys, Szczepana Twardocha. Polski horror reprezentuje taki klasyk, jak Stefan Grabiński, którego Włosi odkryli na nowo dzięki anglojęzycznym publikacjom (by wiedzieć więcej, zob. A. F. De Carlo, *Lux in tenebris. O percepcji twórczości Stefana Grabińskiego we Włoszech*, w: *Literatura polska w świecie. Recepcja i adaptacja – mecenaty i migracje. Prace ofiarowane Profesorowi Romualdowi Cudakowi*, red. K. Frukacz, Katowice 2019, s. 31–44). W przypadku romansu na rynku włoskim znajdziemy natomiast Katarzynę Grocholę i Hannę Kowalewską, natomiast w zakresie powieści graficznych Macieja Sieńczyka i Marcina Podolca (by zgłębić temat, zob. A. Amenta, *Non solo Lem. La narrativa di genere polacca in Italia*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021)...*, s. 94–95).

³² G. Tomassucci, *Ad alcuni piace la Szymborska*, w: *Szymborska, la gioia di vivere. Lettori, poeti, critici*, red. D. Bremer, G. Tomassucci, Pisa 2016, s. 13. Zob. także L. Marinelli, *Jarmark cudów, czyli Szymborska (i szymborskim) we Włoszech*, „Nowa Dekada Krakowska” 2013, nr 4–5, s. 6–17; J. Mikołajewski, *Eco Szymborskiej – dwa słowa o jej obecności we Włoszech*, „Nowa Dekada Krakowska” 2013, nr 4–5, s. 18–21; A. Ceccherelli, L. Marinelli, M. Piacentini, *Szymborska. Un alfabeto del mondo*, Rzym 2016.

w przypadku transformacji literatury, wpływającym na wybór dzieł do tłumaczenia w celu wprowadzenia do własnego języka elementów, których wcześniej nie było³³. Niewielu polskich autorów może poszczycić się tak centralną rolą we włoskim polisystemie. Wśród nich obok Szymborskiej możemy wymienić jeszcze Ryszarda Kapuścińskiego. Zarówno Szymborską, jak i Kapuścińskiego łączy uprzywilejowany związek z Włochami: jeśli Pietro Marchesani, „wielki kowal” włoskiej fortuny poetki, przetłumaczył i opublikował w antologii Szymborskiej niepublikowane jeszcze w Polsce teksty, to tak samo dzieje się z utworami Kapuścińskiego. Przyjrzyjmy się wykazowi jego publikowanych książek: wiersze w zbiorze *Notes (Taccuino d'appunti)* (2004) oraz książka *Dałem głos ubogim: rozmowy z młodzieżą (Ho dato voce ai poveri: dialogo con i giovani)*, (2007) zrodzona ze spotkania ze studentami z Trydentu, ponownie tom *To nie jest zawód dla cyników (Il cinico non è adatto a questo mestiere. Conversazioni sul buon giornalismo)*, (2002), zbiór wywiadów wydanych we Włoszech i Ameryce Południowej, opublikowany w Polsce dziesięć lat po wydaniu włoskim³⁴. Jak słusznie zauważa włoski polonista Dario Prola, w Italii mitu Kapuścińskiego nie zachwiała nawet publikacja kontrowersyjnej biografii Artura Domosławskiego, wydanej w 2010 r.: *Kapuściński non-fiction*, niemal bezpośrednio przetłumaczonej na język włoski pod tytułem *La vera vita di Kapuściński: reporter o narratore? (Autentyczne życie Kapuścińskiego: reporter czy powieściopisarz?)*. Nawet w przypadku polskiego autora można mówić o iście włoskim przyjęciu. Jako dowód warto wspomnieć o różnorodnych nagrodach i wyróżnieniach, jakie reporter otrzymał we Włoszech, ale pamiętamy także dedykowaną mu nagrodę, czyli przyznanie w 2006 r. honorowego stopnia w dziedzinie tłumaczeń i mediacji kulturowej na Uniwersytecie w Udine. Fortuna Kapuścińskiego we włoskim świecie wydawniczym osiągnęła swój szczyt wraz z publikacją w 2009 r. całego dzieła w prestiżowej serii wydawniczej Meridiani Mondadori³⁵.

Do innych autorów, którzy cieszyli się niesłabnącym i dobrym przyjęciem we Włoszech, niewątpliwie można zaliczyć Witolda Gombrowicza. Publikowane przez wydawnictwo Feltrinelli dzieła autora *Ferdydurke* sprzedano wydawcy Il Saggiatore, które od 2017 r. publikowało je w nowej formie graficznej, powierzając opracowanie Francesco M. Cataluccio. Oprócz przedruku tłumaczeń *Pornografii* (2018) i *Trans-Atlantyku* (2019), do którego dodano niepublikowany dziennik *Kronos* (2018), w 2017 r. ukazuje się nowe

³³ I. Even-Zohar, *La posizione della letteratura tradotta all'interno del polisistema letterario*, w: *Teorie contemporanee della traduzione*, red. S. Nergaard, Milano 1995, s. 230. W języku polskim – tenże, *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim*, w: *Antologia teorii przekładu literackiego*, red. M. Heydel, P. Bukowski, Kraków 2009, s. 199–200.

³⁴ D. Prola, *Il fascino discreto della realtà: sulla fortuna del reportage polacco in Italia (1991–2021)*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021)...*, s. 78.

³⁵ *Lectio magistralis* stało się książką pt. *L'incontro con l'Altro (Spotkanie z Innym)*. Tamże, s. 79.

wydanie *Kosmosu* w tłumaczeniu Very Verdiani, a w 2020 r. włoski czytelnik otrzymuje wydanie *Ferdydurki* w wersji Irene Salvatori i Michele Mariego³⁶.

Kolejnym autorem szczególnie obecnym we włoskim obiegu wydawniczym jest Gustaw Herling-Grudziński. Od lat 90. do początku XXI w. wydawcami, którzy rozpowszechniali jego twórczość, byli Feltrinelli, neapolitańskie wydawnictwo L'ancora del mediterraneo i inni mniejsi edytorzy, a w 2017 r. Mondadori umieścił Herlinga-Grudzińskiego we współczesnej serii „Oscar” – *Inny świat (Un mondo a parte)*, tekst wzbogacony o dokumenty archiwalne. Utwór ten ukazał się po raz pierwszy w 1951 r. w Londynie w przekładzie na język angielski dokonany przez Józefa Marka (pseudonim Andrzeja Ciołkosza). Wydanie włoskie opiera się na pośrednim tłumaczeniu z języka angielskiego autoryzowanym przez samego autora: tekst, opublikowany w 1958 r. przez Laterzę, został przetłumaczony przez trzecią córkę Benedetto Crocego – Lidę Croce, pod pseudonimem Gaspare Magiego, oraz rodzinną przyjaciółkę Antonię Marescą. W pracach prawdopodobnie wspierał je sam Herling³⁷. W 2019 r. *Un mondo a parte* wraz ze wszystkimi dziełami Herlinga wydanymi w tłumaczeniu na język włoski zostają włączone – tak jak to było w przypadku Kapuścińskiego – w wydany przez Meridiano Mondadori pod redakcją Krystyny Jaworskiej zbiór *Etica e letteratura. Testimonianze, diario, racconti (Etyka i literatura. Świadectwa, pamiętniki, opowiadania)*, który oznacza oficjalne wejście pisarza do panteonu kanonu narodowego³⁸.

We Włoszech Bolesław Leśmian nie może jednak liczyć na równie radosne przyjęcie, mimo że dziś uważany jest za najważniejszy głos poetycki XX w. W 1993 r. Alberto Zoina, tłumacz dzieł Andrzeja Kuśniewicza, Władysława Terleckiego i Juliana Strykowskiego, przetłumaczył *Przygody Sindbada Żeglarza*. Choć tekst ukazał się nakładem prestiżowego wydawnictwa Sellerio, przeszedł niemal niezauważony. Tłumaczenie włoskie, pozbawione jakiegokolwiek wzmianki o autorze i jego twórczości, pozostaje całkowicie niezrozumiałe dla czytelnika nieobeznanego z polską literaturą i nieświadomego osobliwości liryczno-filozoficznych poety. Co więcej, już sam tytuł mógłby wprowadzić odbiorcę w błędne połączenie twórczości polskiego poety z najśłynniejszym zbiorem orientalnych opowiadań *Tysiąc nocy i jedna*. Równie niefortunna jest recepcja jego twórczości poetyckiej, także ze względu na niedostępność tekstów. Bardzo często ukazują się one w czasopismach specjalistycznych, antologiach o ograniczonym nakładzie czy w monografiach, jak w przypadku tomu Franceski Fratangelo, *Il sognatore di versi (Marzyciel*

³⁶ W 2022 r. nakładem Il Saggiatore ukazało się także nowe tłumaczenie książki *Bacacay. Tutti i racconti*, przeł. A. Amenta i D. Prola, red. F. M. Cataluccio, Mediolan 2022.

³⁷ By zgłębić temat, zob. D. Prola, *Un mondo a parte. Storia di un libro scomodo tra critica ed editoria*, „Lingue e Linguaggi” 2022, nr 48, s. 277–291.

³⁸ Zob. A. F. De Carlo, *Polski pisarz pod Wezuwiuszem. Festiwal „Neapol Herlinga-Grudzińskiego”*, „Zeszyty Literackie”, 3 stycznia 2020, <https://zeszytyliterackie.pl/polski-pisarz-pod-wezuwiuszem-festiwal-neapol-herlinga-grudzinskiego-24-26-pazdziernika-2019/>.

wierszy, 2020)³⁹, w którym rozdziały poświęcone są translacyjnej refleksji nad niektórymi osobliwościami poetyckimi polskiego poety. Jedyne zbiory poety *Źdźbło czasu / Lo stelo del tempo*, z tłumaczeniami Silvii Bruni i opracowaniem Mariny Ciccarini (Austeria, 2012), faktycznie ukazało się w Polsce.

Do niszowej publiczności wciąż spychane są dzieła Aleksandra Wata (1900–1967), współtwórcy polskiego futuryzmu, opracowane pod redakcją Luigiiego Marinello, czy powieść katastroficzna *Brucio Parigi (Pałę Paryż)* futurysty Brunona Jasińskiego (pseudonim Wiktora Zysmana, 1901–1938)⁴⁰.

Trzeba też wspomnieć takich autorów, jak Witkacy, którego stary włoski przekład *Pożegnania jesieni* ukazał się w 1969 r.⁴¹, czy Brunona Schulza i jego nowe (2001 r.) wydanie *Le botteghe color cannella (Sklepy cynamonowe)*, które w porównaniu z wersją z 1981 r. zostało wzbogacone o opowiadania, eseje i rysunki autora. Na uwagę zasługuje z pewnością przedruk *I ragazzi di Oświęcim (Medaliony)* z 2006 r. Zofii Nałkowskiej (1884–1954) w tłumaczeniu Bruno Meriggiego pod redakcją Giulii De Biase, pod nowym tytułem *Senza dimenticare nulla (Nie zapominając o niczym)*. Warto także wymienić *Novelle Italiane (Nowele włoskie)*, 2014) Jarosława Iwaszkiewicza (1894–1980), cykl powieści dla dzieci poświęconych profesorowi Kleksowi Jana Brzechwy (1898–1966), w tłumaczeniu i redakcji Paolo Statutiego (1992 i 1996) oraz arcydzieło *Złoty Lis* Jerzego Andrzejewskiego, wydane już w 1960 r. przez wydawnictwo Silva. W 1992 r. Sellerio przedrukował *Il Re delle due Sicilie (Król Obojga Sycylii)* Andrzeja Kuśniewicza, którego pierwsze wydanie pochodzi z 1981 r., warto przypomnieć, że tego samego autora po raz pierwszy opublikowano prozę *Conversione (Nawrócenie)*. Na rynku wydawniczym ogromny sukces odniosły powieści Jana Dobraczyńskiego, zwłaszcza jego utwory o tematyce biblijnej. Do najczęściej tłumaczonych nazwisk lat 90. i początku XXI w. należy z pewnością Kazimierz Brandys, nie tylko przeredagowano tu stare tłumaczenia, jak np. *Lettere alla signora Z. e altri scritti (Listy do pani Z. i inne pisma)*, 1964), *Pomysł (L'idea)*, 1978), *Rondò (Rondo)*, 1986), *Samson (Sansone)*, 1987), ale ukazują się także nowe tytuły: *Charaktery i pisma (Hotel d'Alsace e altri due indirizzi)* 1991), *Sztuka konwersacji (L'arte della conversazione)* 1994), *Przygody Robinsona (Le avventure di Robinson)*, 2000).

W ostatnich latach tłumacze na nowo odkryli nazwiska Tadeusza Borowskiego⁴² i Tadeusza Konwickiego⁴³. Z pokolenia lat trzydziestych i czterdziestych we włoskim obiegu wydawniczym odnajdujemy dzieła:

³⁹ F. Fratangelo, *Il sognatore di versi. Traduzione e analisi traduttologica di poesie scelte di B. Leśmian*, Rzym 2020.

⁴⁰ B. Jasiński, *Brucio Parigi*, przeł. i red. A. Ajres, Turyn 2019.

⁴¹ S. I. Witkiewicz, *Addio all'autunno*, przeł. P. Ruggieri, Mediolan 1993 [pierwsze wydanie 1969].

⁴² T. Borowski, *Da questa parte, per il gas*, red. G. Tomassucci, Neapol 2009; tenże, *Paesaggio dopo la battaglia*, red. R. M. Polce, Turyn 2020; tenże, *Il mondo di pietra*, przeł. R. M. Polce, Turyn 2022; tenże, *Da noi, ad Auschwitz*, przeł. L. Bernardini, V. Parisi, Mediolan 2023.

⁴³ T. Konwicki, *Bohiń*, przeł. D. Prola, Maddaloni 2019.

Traktat o łuskaniu fasoli (L'arte di sgranare i fagioli) Wiesława Myśliwskiego, *Piękni dwudziestoletni (Bei ventenni)*, *Drugie zabicie psa. Nawrócony w Jaffie (La seconda uccisione del cane. Convertito a Giaffa)* i przedruk *Ósmy dzień tygodnia i inne opowiadania (L'ottavo giorno della settimana e altri racconti)* Marka Hłaski⁴⁴. Jeśli chodzi o włoską recepcję Hłaski, warto zauważyć, że w 2019 r. ukazała się powieść graficzna Valerio Gaglione i Fabio Izzo *Uccidendo il secondo Cane*, Oblomova Edizioni, zainspirowana polskim autorem i jego powieścią *Drugie zabicie psa* (2021), przetłumaczone i zredagowane przez Lukę Palmariniego. *Szczur (Memorie di un ratto)* Andrzeja Zaniewskiego⁴⁵, *Idź, kochaj (Vai, ama)* Tomka Tryzny⁴⁶ oraz *Madame* i inne utwory Antoniego Libery⁴⁷. Pewne zainteresowanie, choć ograniczające się do publikacji przez niszowe wydawnictwo, wzbudziły także prozy dwóch reżyserów: pierwszy to Andrzej Żuławski, którego przetłumaczono dwie powieści, drugi to Krzysztof Kieślowski – jego nowele ukazały się w 2017 r. w wydawnictwie La nave di Teseo⁴⁸.

Ponadto od lat 90. XX w. tłumacze nieprzerwanie wykazują zainteresowanie twórczością literacką „dzieci Holokaustu”. Jako przykład można wymienić nazwiska Janusza Korczaka, Władysława Szpilmana⁴⁹, Adolfa Rudnickiego, Marka Edelmana, Idy Fink, Andrzeja Szczypiorskiego, Józefa Hena, Irit Amiel, Michała Głowińskiego, Hanny Krall, Henryka Grynberga i innych.

W ramach tego zjawiska, które samo w sobie zasługuje na osobne omówienie, na włoskiej scenie wydawniczej pojawiają się pierwsze przekłady młodszych autorów, których utwory obecnie odczytujemy w kategorii „post-pamięci”. W rzeczywistości to twórcy, urodzeni po wojnie, opisujący zdarzenia, których bezpośrednio sami nie doświadczyli. Ich intencją było ożywienie historii, podtrzymanie pamięci o nieistniejących już miejscach, jak w przypadku powieści *Pensjonat (La pensione)* autorstwa Piotra Pazińskiego, opublikowanej przez wydawnictwo Mimesis w 2016 r., w której autor śledzi dzieje swojej rodziny oraz polskich Żydów, którzy przeżyli Zagładę⁵⁰.

Wśród pisarzy urodzonych w latach 60. i 70. XX w., których twórczość literacka w znaczący sposób naznaczyła lata 90., we Włoszech szczególnie wyróżnia się nazwisko Olgi Tokarczuk, uhonorowanej (w 2019 r.) literacką Nagrodą Nobla za rok 2018. Pierwsze włoskie wydanie jednego z jej dzieł

⁴⁴ Niefortunna recepcja Hłaski, o którym poinformował wówczas włoski polonista Marcello Piacentini, w pewnym sensie trwa do dziś. M. Piacentini, *Marek Hłasko e l'Italia: (s)fortune editoriali di uno scrittore dimenticato*, w: *La letteratura polacca in Italia...*, s. 113–136.

⁴⁵ A. Zaniewski, *Memorie di un ratto*, przeł. L. Bernardini, Mediolan 1994.

⁴⁶ T. Tryzna, *Vai, ama*, przeł. G. De Biase, Torino 2007.

⁴⁷ A. Libera, *Madame*, przeł. V. Verdiani, Mediolan 2002.

⁴⁸ A. Żuławski, *C'era un frutteto*, przeł. M. Fabbri, Mediolan 2013; tenże, *Barbablu. Romanzo*, przeł. M. Fabbri, Sarzana 2002; K. Kieślowski, *Il caso e altre novelle*, przeł. M. Fabbri, Mediolan 2017.

⁴⁹ Dzięki filmowi Romana Polańskiego z 2002 r. pod tym samym tytułem powieść odbiła się szerokim echem we Włoszech i była kilkakrotnie wznawiana w różnych wydawnictwach.

⁵⁰ P. Paziński, *La pensione*, przeł. A. Amenta, Milano–Udine 2016.

datuje się na rok 1999, kiedy to wydawnictwo E/O opublikowało w tłumaczeniu Raffaelli Belletti powieść *Prawiek i inne czasy* (1996), tytułując powieść *Dio, il tempo, gli uomini e gli angeli (Bóg, czas, ludzie i anioły)*. W 2013 r. to samo tłumaczenie doczekało się reedycji w wydawnictwie Nottetempo pod nowym tytułem *Nella quiete del tempo (W ciszy czasu)*. W ciągu ostatnich dwudziestu lat tej samej autorki ukazały się: zbiór opowiadań *Che Guevara e altri racconti* (2006, *Gra na wielu bębenkach*) w tłumaczeniu i pod redakcją Silvano De Fantiego, przy współpracy Borysa Naumowa, Forum; powieść *Casa di giorno, casa di notte* (2007, *Dom dzienny, dom nocny*), ponownie w przekładzie tłumaczki Belletti, Edizioni Fahrenheit 451; powieść moralno-ekologiczna *Prowadź swój wóz przez kości umarłych* (2012, *Guida il tuo carro sulle ossa dei morti*), pod redakcją De Fantiego, Nottetempo. Jeśli prawdą jest, że wieloaspektowa i wieloczasowa mitologiczna rzeczywistość Tokarczuk od początku może cieszyć się pewnym zainteresowaniem wydawców i tłumaczy we Włoszech, to jednak od kilku lat była spychana do obszaru małego i średniego wydawnictwa. Przełom nastąpił w 2019 r., na krótko przed przyznaniem pisarce Nagrody Nobla, kiedy wydawca Bompiani opublikował powieść *Bieguni* (2007), przetłumaczoną na język włoski pod nie do końca adekwatnym tytułem *I vagabondi* (2019, *Włóczęgi*)⁵¹. Tytuł oryginalny faktycznie nawiązuje do gałęzi rosyjskich staroobrzędowców, tzw. *Beguny* (dosł. „biegnący”, uciekinierzy, wędrowcy), znanej także pod nazwą prawdziwych prawosławnych pielgrzymów chrześcijańskich lub *Stranniki* (pielgrzymi), dla których jednostka może uciec od zła, jedynie pozostając w ciągłym ruchu⁵². Od tego momentu Bompiani dokonuje reedycji niektórych wydanych wcześniej tytułów i zapowiada długo opóźnioną publikację powieści *Księgi Jakubowe* (2014, *I libri di Jakub*)⁵³. Tokarczuk zresztą początkowo zaliczana była przez krytyków do przedstawicieli tzw. literatury małych ojczyzn, gdyż tłem był Wrocław różnych epok. Pisarka nie jest jednak jedyną, która lokuje akcję swoich dzieł w tym mieście; Michał Witkowski na przykład kreuje także tajny świat społeczności homoseksualnej opisany w powieści *Margot* (2009), która została przetłumaczona we Włoszech⁵⁴.

⁵¹ Pierwszy przekład sprawiał kilka problemów tłumaczeniowych, dlatego wydawca zdecydował się opublikować nowe tłumaczenie i powierzyć je Silvano De Fantiemu, w rezultacie nowa wersja została wydana w 2023 r. O problematyce pierwszego tłumaczenia zob. G. Franczak, „*Ogumienie mózgu*” w „*słabym świetle postępu*”. *O pułapkach translacji syntagmatycznej i niebezpośredniej na przykładzie włoskiej wersji „Biegunów” Olgi Tokarczuk*, „*Między Oryginałem a Przekładem*” 2021, nr 2/52, s. 35–62.

⁵² Dużo trafniejsze jest tłumaczenie tytułu wersji hiszpańskiej: O. Tokarczuk. *Los errantes*, przeł. A. Orzeszek Sujak, Barcelona 2019. Francesco M. Cataluccio porównuje fenomen *Beguny* do zjawiska *benandanti* (badanych m.in. przez Carlo Ginzburga), członków pogańsko-szamańskiego kultu przodków słowiańsko-germańskich, którzy rozprzestrzenili się we Friuli w XVI–XVII w. (por. F. M. Cataluccio, *Lo sguardo di Olga Tokarczuk*, „*Doppiozero*”, 14.10.2019, <https://www.doppiozero.com/lo-sguardo-di-olga-tokarczuk>).

⁵³ O. Tokarczuk, *I libri di Jakub*, przeł. L. Ryba i B. Delfino, Mediolan 2023.

⁵⁴ M. Witkowski, *Margot*, przeł. L. Rescio, Rzym 2012.

Do grona pisarzy, którzy w swoim państwie narodowym uznają emocjonalną „ojczyznę” związaną z konkretnym miejscem na kresach wschodnich, czy na odzyskanych po wojnie ziemiach zachodnich, można wymienić Stefana Chwina i Pawła Huelle, dla którego Gdańsk jest „miastem korzeni”. Jedną z najpiękniejszych powieści Chwina, *Hanemann* (1995), której akcja rozgrywa się podczas II wojny światowej, została wydana w języku włoskim w 2000 r. w limitowanej edycji nakładem wydawnictwa Argo z Lecce. Tekst niestety stwarza kilka problemów tłumaczeniowych i towarzyszy mu chaotyczny i niezrozumiały wstęp sporządzony przez tłumaczkę. Ponieważ jest to wydanie opublikowane samodzielnie na potrzeby konkursu, nie było ono rozpowszechniane ani lokalnie, ani w kraju, co słusznie czyni je jedynie pozycją bibliograficzną.

Akcja *Opowiadań na czas przeprowadzki* (*Lumache, pozzanghere, pioggia: racconti per il periodo del trasloco*, tj. „Ślimaki, kałuże, deszcz: opowiadania na czas przeprowadzki”, 1995) Huellego rozgrywa się także w Gdańsku. Autor znany jest we Włoszech przede wszystkim dzięki powieści *Weiser Dawidek* (*Cognome e nome: Weiser Dawidek*, 1990) i *Mercedes-Benz. Z listów do Hrabala* (*Mercedes-Benz. Da alcune lettere a Hrabal* 2005).

Do „miast korzeni” zalicza się także Kraków, będący uprzywilejowaną sceneryą dla twórczości Jerzego Pilcha, którego w języku włoskim ukazały się: *Pod Mocnym Aniołem* (*Sotto l'ala dell'angelo forte*, 2005) i *Inne rozkosze* (*L'amante in carica*, 2011)⁵⁵. Jednak „mała ojczyzna” nie ogranicza się tylko do miasta jego dzieciństwa czy Krakowa, w którym studiował, ale rozciąga się także na Warszawę. W stolicy Polski rozgrywa się także akcja pierwszych utworów Andrzeja Stasiuka: *Biały Kruk* (*Il corvo bianco*) i *Dziewiąć* (*Il cielo sopra Varsavia*)⁵⁶, a także utworu *Sny i kamienie* Magdaleny Tulli (1955)⁵⁷, które w umiejętnym połączeniu prozy i poezji opowiadają o powojennej odbudowie „niewidzialnego miasta”.

3.2. Nowe tysiąclecie

W pierwszej dekadzie XXI w. wydawcy nadal interesowali się niektórymi polskimi autorami starszego pokolenia, uprawiającymi swoją twórczość w Polsce. Wśród nich wyróżnia się wyżej wspomniany Andrzej Stasiuk, którego przetłumaczona na język włoski *Dukla* (*Il mondo dietro Dukla*, 2010) stanowi fascynującą podróż na peryferie Europy Środkowo-Wschodniej, wciąż nieskażonej globalizacją i kapitalizmem, oraz *Un vago sentimento di perdita* (2017, tytuł oryg. *Grochów*, 2012), egzystencjalna refleksja

⁵⁵ J. Pilch, *Sotto l'ala dell'angelo forte*, przeł. L. Pompeo i G. Kowalski, Rzym 2005; tenże, *L'amante in carica*, przeł. L. Pompeo, Rzym 2011.

⁵⁶ W języku włoskim – *Niebo nad Warszawą*. Włoski tytuł został stworzony komercyjnie, aby przypomnieć tytuł słynnego filmu *Niebo nad Berlinem* niemieckiego reżysera Wima Wendersa z 1987 r.

⁵⁷ M. Tulli, *Sogni e pietre*, przeł. R. Belletti, Rzym 2007.

na temat śmierci. Na marginesie warto wskazać, jak fundamentalne są strategie marketingowe. W przypadku *Dukli*, określanej mianem „powieści”, wydawca Bompiani wykazuje pewną niechęć do wskazania, że są to w istocie opowiadania. Prawdopodobnie wynika to z braku atrakcyjności gatunku, który notorycznie nie cieszy się uznaniem na rynku włoskim. Odmiennie jest jednak stanowisko drugiego wydawcy, który wręcz przeciwnie, w dołączonej do publikacji informacji szczeni się faktem, że jako pierwszy w Italii opublikował opowiadania polskiego autora, choć nie jest to do końca zgodne z prawdą, i w konsekwencji zmuszono wydawcę do przededefiniowania gatunku dzieła.

W latach 2001–2010, obok nazwisk przedstawicieli starszych pokoleń polskich pisarzy, we Włoszech zaczynają sporadycznie pojawiać się przekłady dzieł młodych polskich twórców urodzonych w latach siedemdziesiątych; są to np. Wojciech Górecki (1970), Tomasz Różycki (1970), Wojciech Kuczok (1972), Michał Rusinek (1972), Ewa Chruściel (1972), Wioletta Greg (alias Grzegorzewska, 1974), Jacek Dukaj (1974), wspomniany już Witkowski (1975), Zygmunt Miłoszewski (1976), Mateusz Marczewski (1976), Anna Kańtoch (1976), Krzysztof Siwczyk (1977), Katarzyna Bonda (1977), Łukasz Jarosz (1978), Krystyna Dąbrowska (1979), Szczepan Twardoch (1979), ale także przedstawiciele pokolenia lat osiemdziesiątych, jak np. Jacek Dehnel (1980), Witold Szablowski (1980), Anna Dziewit-Meller (1981), Magda Stachula (1982), Dorota Masłowska (1983), Małgorzata (alias Margo) Rejmer (1985), Małgorzata Lebda (1985)⁵⁸.

W kontekście autobiografii, która jest stałym elementem polskiej prozy nowego tysiąclecia, istotne we Włoszech są dzieła takich autorów, jak Wojciech Kuczok, który w *Gnoju (Melma, 2009)*⁵⁹ poprzez swego rodzaju autobiografię (lub antybiografię, jak autor pragnie utwór zdefiniować), zarysowuje kontury dzieciństwa i dorastania naznaczonego koszmarem postaci ojca, czy Wioletta Greg, która w powieści *Guguly (Un frutto acerbo, 2020)*⁶⁰ rekonstruuje swoje dzieciństwo i swoje życie poprzez sieć symbolicznych odniesień spędzonych w okresie dorastania w polskim miasteczku.

Z nowej, współczesnej prozy tłumaczeni są szczególnie niektórzy przedstawiciele „realizmu fantastycznego”. To, co nierealne, wyłania się w powieści realistycznej poprzez opis snów, halucynogennych transów, czy też poprzez zmieszanie elementów naturalnych i nadprzyrodzonych. Do takich dzieł niewątpliwie należy *Skaza (Difetto)* Magdaleny Tulli⁶¹. Podobnie jak w powieści Tulli, także w epilogu *Gnoju* Kuczoka i w świecie młodzieżowej subkultury *Wojny polsko-ruskiej pod flagą biało-czerwoną* (przetłumaczonej w 2004 r. pod tytułem *Prendi tutto*⁶²,

⁵⁸ M. Lebda, *Mer de Glace*, przeł. L. Del Sarto, wstęp A. Ceccherelli, Vecchiano (PI) 2024; M. Lebda, *La cella reale*, przeł. M. Ciccarini, Rzym 2018.

⁵⁹ W. Kuczok, *Melma. Antibiografia*, przeł. S. De Fanti, Udine 2009.

⁶⁰ W. Greg [Grzegorzewska], *Un frutto acerbo*, przeł. B. Delfino, Milano–Firenze 2020.

⁶¹ M. Tulli, *Difetto*, przeł. R. Belletti, Rzym 2012.

⁶² D. Masłowska, *Prendi tutto*, przeł. C. Borsani Ucci, Mediolan 2004.

czyli „Weź wszystko”) Doroty Masłowskiej, rzeczywistość fantastyczna zwycięża. Jednak o oryginalności autorki, od *Wojny polsko-ruskiej...* aż po kolejne powieści, stanowi w szczególności język, który niestety w wydaniu włoskim jest zbanalizowany⁶³. Ze względu na jego niedostępność nie można było ocenić, czy tego losu oszczędzono tłumaczeniu *Paw Królowej* (2005), przełożonemu na język włoski przez tego samego tłumacza pod tytułem *Metroangeli*, w którym proza stylizowana jest na rytm muzyki hip-hopowej⁶⁴.

Na Masłowskiej nie kończy się jednak przypadek pisarzy bardzo młodych lub wschodzących na rynek włoski. W ciągu ostatniego dziesięciolecia ukazała się w języku włoskim *Lala* (2009) i *Saturn (Il quadro nero)*, 2013) Jacka Dehnela⁶⁵ oraz *Góra Tajget (Il monte Taigeto)*, 2019) Anny Dziewit-Meller⁶⁶, wydane nakładem nieistniejącego już małego wydawnictwa, La Parlesia. Również w katalogu tego samego wydawcy znajduje się powieść *Toksymia (Toximia)*, 2018) młodej autorki Margo Rejmer⁶⁷.

4. Kilka uwag końcowych

Przeprowadzona analiza obecności polskiej literatury na włoskim rynku wydawniczym pozwala zatem zauważyć, że przekłady polskich utworów ukazują się głównie w małych wydawnictwach, których żywot jest krótkotrwały. Bardzo często tłumaczone tytuły, wydawane w kilkuset egzemplarzach, z jednej strony, nie tylko zyskują niewielki rozgłos w ogólnopolskim obiegu wydawniczym, ale wręcz w krótkim czasie stają się niedostępne, pozostając tym samym jedynie jako zapis czysto bibliograficzny. Jest to zjawisko, które do dziś charakteryzuje małe, rodzinne wydawnictwa literacko-kulturowe, dotyka ono szczególnie literaturę. Z drugiej strony, w przeciwieństwie do wielkiego wydawcy zainteresowanego jedynie bestsellerami, ta mała i średnia branża wydawnicza wykazuje większą wrażliwość i otwartość na autorów należących do literatury uważanej za „mniejszą”, jeśli nie marginalną.

⁶³ Do analizy tłumaczenia włoskiego zob. M. Wyrembelski, *Wojna polsko-ruska pod flagą... zielono-biało-czerwoną*, „Tematy i Konteksty” 2020, nr 10 (15), s. 160–175.

⁶⁴ D. Masłowska, *Metroangeli*, przeł. C. Borsani Ucci, Mediolan 2008. Chociaż tłumaczenie to znajduje się w katalogu wydawcy Frassinelli i w sklepach internetowych, gdzie jest zgłaszane, że nakład się wyczerpał, w żadnej bibliotece nie ma po nim śladu; powstaje zatem podejrzenie, że jest to wydanie fantomowe.

⁶⁵ J. Dehnel, *Lala. Sotto il segno dell'acero*, przeł. R. Belletti, Mediolan 2009; tenże, *Il quadro nero*, przeł. R. Belletti, Mediolan 2013.

⁶⁶ A. Dziewit-Meller, *Il Monte Taigeto*, przeł. G. Bisignano, M. Wyrembelski, Maddaloni 2019.

⁶⁷ M. Rejmer, *Toximia*, przeł. F. Annicchiarico, Maddaloni 2018. W 2022 r. nakładem wydawnictwa Keller ukazał się reportaż z Bukaresztu tej samej autorki – *Bucarest. Polvere e sangue*, przeł. M. Vanchetti, Rovereto 2022.

Naturalnie, wiele zrobiono przez te trzydzieści pięć lat, by przybliżyć włoskiemu czytelnikowi utwory polskich autorów, chociaż nie można być w pełni usatysfakcjonowanym tymi działaniami. Wiele dzieł klasyków polskiej literatury bowiem nadal pozostaje nieprzełożone lub przetłumaczone tylko fragmentarycznie albo jest dostępne jedynie w tłumaczeniach, które są dawno nieaktualne lub trudno dostępne na rynku wydawniczym. Nie wspominając już o wersjach tłumaczeń całkowicie lub tylko częściowo nieudanych i wymagających nowego, zaktualizowanego opracowania.

Można jednak stwierdzić, że owa „obecność” literatury polskiej we Włoszech, o której mówił tłumacz Szymborskiej Pietro Marchesani, uległa głębokiej przemianie na lepsze, także dzięki pracy nowego pokolenia uczonych i ambitnych młodych tłumaczy, których zainteresowania są zorientowane głównie na współczesną literaturę polską.

Bibliografia

- Amenta A., *Non solo Lem. La narrativa di genere polacca in Italia*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, red. A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, nr 42.
- Bąkowska N., *Rassegna della letteratura drammatica polacca in Italia (1991–2021)*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, red. A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, nr 42.
- Bersano Begey M. e M., *La Polonia in Italia. Saggio bibliografico 1979–1948*, Torino 1949.
- Biernacka-Licznar K., Rybicki J., Woźniak M., *120 lat recepcji „Quo vadis” Henryka Sienkiewicza we Włoszech*, Warszawa 2020.
- Biernacka-Licznar K., Woźniak M., *Bibliografia przekładów Quo Vadis opublikowanych w języku włoskim w latach 1899–2019*, http://www.quovadisitaly.uni.wroc.pl/sites/default/files/bibliografia_przekladow.pdf.
- Borowski T., *Da noi, ad Auschwitz*, przeł. L. Bernardini, V. Parisi, Mediolan 2023.
- Borowski T., *Da questa parte, per il gas*, red. G. Tomassucci, Neapol 2009.
- Borowski T., *Il mondo di pietra*, przeł. R. M. Polce, Turyn 2022.
- Borowski T., *Paesaggio dopo la battaglia*, red. R. M. Polce, Turyn 2020.
- Brunel P., Chevrel Y., *Précis de littérature comparée*, Paris 1989.
- Cataluccio F. M., *Lo sguardo di Olga Tokarczuk*, „Doppiozero”, 14.10.2019, <https://www.doppiozero.com/lo-sguardo-di-olga-tokarczuk>.
- Ceccherelli A., Marinelli L., Piacentini M., *Szymborska. Un alfabeto del mondo*, Rzym 2016.
- Ceccherelli A., *Non solo Szymborska. Venticinque anni di poesia polacca tradotta in italiano*, „Europa Orientalis” 2015, nr 34.
- Ceccherelli A., *Polonistica italiana e traduzione letteraria*, w: *Quo vadis polonistica? Bilanci e prospettive degli studi polacchi in Italia (1929–2019)*, red. A. Ceccherelli, L. Marinelli, M. Woźniak, Salerno 2020.
- Ceccherelli A., *Sulla ricezione di Jan Kochanowski in Italia (1985–2020)*, „pl.it / rassegna italiana di argomenti polacchi” 2020, nr 11.
- Cichoń A., *Włoska bibliografia Czesława Miłosza*, w: *Rodziny świat Czesława Miłosza*, red. T. Bilczewski, L. Marinelli, M. Woźniak, Kraków 2014.
- Costantino L., *La letteratura polacca per l’infanzia in Italia (1991–2021)*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, red. A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, nr 42.

- De Carlo A. F., *La narrativa finzionale polacca in Italia tra traduzione e ricezione*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, red. A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, nr 42.
- De Carlo A. F., *Lux in tenebris. O percepcji twórczości Stefana Grabińskiego we Włoszech*, w: *Literatura polska w świecie. Recepcja i adaptacja – mecenaty i migracje. Prace ofiarowane Profesorowi Romualdowi Cudakowi*, red. K. Frukacz, Katowice 2019.
- De Carlo A. F., *Polski pisarz pod Wezuwiuszem. Festiwal „Neapol Herlinga-Grudzińskiego”* (przeł. M. Wrana), „Zeszyty Literackie”, 3 stycznia 2020, <https://zeszytyliterackie.pl/polski-pisarz-pod-wezuwiuszem-festiwal-neapol-herlinga-grudzinskiego-24-26-pazdziernika-2019/>.
- Dehnel J., *Il quadro nero*, przeł. R. Belletti, Mediolan 2013.
- Dehnel J., *Lala. Sotto il segno dell'acero*, przeł. R. Belletti, Mediolan 2009;
- Di Paola G., *La letteratura polacca*, w: *Letteratura russa e altre letterature slave*, red. F. Malcovati, Milano 1989.
- Dziewit-Meller A., *Il Monte Taigeto*, przeł. G. Bisignano, M. Wyrembelski, Maddaloni 2019.
- È dolce al tempo giusto far follia. Un'antologia personale della poesia polacca*, red. A. Ceccherelli, tłum. A. M. Raffo, Rzym 2019.
- Even-Zohar I., *La posizione della letteratura tradotta all'interno del polisistema letterario*, w: *Teorie contemporanee della traduzione*, red. S. Nergaard, Milano 1995.
- Even-Zohar I., *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim*, w: *Antologia teorii przekładu literackiego*, red. M. Heydel, P. Bukowski, Kraków 2009.
- Franzack G., „Ogumienie mózgu” w „słabym świetle postępu”. O pułapkach translacji syntagmatycznej i niebezpośredniej na przykładzie włoskiej wersji „Biegunów” Olgi Tokarczuk, „Między Oryginałem a Przekładem” 2021, nr 2 (52).
- Fratangelo F., *Il sognatore di versi. Traduzione e analisi traduttologica di poesie scelte di B. Leśmian*, Rzym 2020.
- Gombrowicz W., *Bacacay. Tutti i racconti*, przeł. A. Amenta i D. Prola, red. F. M. Cataluccio, Mediolan 2022.
- Greg [Grzegorzewska] W., *Un frutto acerbo*, przeł. B. Delfino, Milano–Firenze 2020.
- Greiner N., *Übersetzung und Literaturwissenschaft*, Tübingen 2004.
- Hordziy A., *Traduzioni dallo yiddish di autori polacco-litواني. Una bibliografia ragionata*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, red. A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, nr 42.
- Jasieński B., *Brucio Parigi*, przeł. i red. A. Ajres, Turyn 2019.
- Jaworska K., *Bibliografia. Opere di Gustaw Herling*, w: G. Herling, *Etica e letteratura. Testimonianze, diario, racconti*, red. K. Jaworska, z esejem wprowadzającym W. Boleckiego i tekstem autorstwa G. Fofiego, chronologia M. Herling, Mediolan 2019.
- Jaworska K., *Cinquant'anni di poesia polacca in Italia*, w: *La letteratura polacca contemporanea in Italia. Itinerari d'una presenza*, red. P. Marchesani, Rzym 1994.
- Kieślowski K., *Il caso e altre novelle*, przeł. M. Fabbri, Mediolan 2017.
- Kochanowski J., *Elegiarum libri quattuor: edizione critica commentata*, oprac. F. Cabras, Florencja 2019.
- Kochanowski J., *Foricoenia, Pieśni / I fuoricena, Le odi*, przeł. A. M. Raffo, „In Forma di Parole” 2011, nr 3.
- Kochanowski J., *Frasche*, przeł. N. Minissi, Mediolan 1995 (Mediolan 2001).
- Kochanowski J., *Il congedo dei messi greci; seguito da Orfeo sarmatico*, tłum., przypisy i esej krytyczny autorstwa A. Ceccherelliego, Vecchiano (Pisa) 2024.
- Kochanowski J., *Lamenti*, przeł. U. Norsa, E. Damiani, oprac. G. O. Fasoli, Lugano 2020.
- Konwicki T., *Bohiń*, przeł. D. Prola, Maddaloni 2019.
- Krasicki I., *Avventure di Niccolò d'Esperientis*, przeł. i red. L. Marinelli, Rzym 1997.
- Kraśiński S., *La non divina Commedia*, przekład M. A. Kulczyckiej, z prozą prof. R. Pollaka, Rzym 1926.
- Kraśiński Z., *La commedia non divina*, wstęp L. Masi, notatka o przekładzie J. Mikołajewskiego, Rzym 2006.

- Kraśniński Z., *Lettere dall'Italia*, t. 1 – *Il Sud*, t. 2 – *Viaggi giovanili* (5 novembre 1830 – 23 dicembre 1838), red. I. Dorota, Moncalieri 2009.
- Kraśniński Z., *Lettere dall'Italia*, t. 3 – *Roma 1. A Delfina Potocka, Roma 2. Agli amici*, red. I. Dorota, Moncalieri 2011.
- Kuczok W., *Melma: antibiografia*, przeł. S. De Fanti, Udine 2009.
- La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, red. A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, nr 42.
- Lebda M., *La cella reale*, przeł. M. Ciccarini, Rzym 2018.
- Lebda M., *Mer de Glace*, przeł. L. Del Sarto, wstęp A. Ceccherelli, Vecchiano (PI) 2024.
- Libera A., *Madame*, przeł. V. Verdiani, Mediolan 2002.
- Literatura polska w przekładach 1971–1980*, oprac. D. Bilikiewicz-Blanc, B. Capik, A. Karłowicz, T. Szubiakiewicz, Warszawa 2008.
- Literatura polska w przekładach 1981–2004*, red. D. Bilikiewicz-Blanc, T. Szubiakiewicz, B. Capik, współpr. A. Karłowicz, Warszawa 2005.
- Małyżkiewicz A., *Riflessioni sulla ricezione italiana di Czesław Miłosz. Con annessa una bibliografia italiana delle opere e della critica*, „pl.it / rassegna italiana di argomenti polacchi” 2015, nr 6.
- Marchesani P., *Cinquant'anni di studi polonistici in Italia (1940–1990)*, w: *Slavistica in Italia. Cinquant'anni di studi (1940–1990)*, red. G. Brogi Bercoff, G. Dell'Agata, P. Marchesani, R. Picchio, Rzym 1994.
- Marchesani P., *La narrativa polacca in Italia negli anni 1945–1990*, w: *La letteratura polacca contemporanea in Italia. Itinerari d'una presenza*, red. P. Marchesani, Rzym 1994.
- Marinelli L., *Il ciclo di sonetti di Mikołaj Sęp-Szarzyński (c. 1550/1581): esercizi di traduzione*, w: *Italia – Polonia – Europa. Scritti in memoria di Andrzej Litwornia*, red. A. Ceccherelli, E. Jastrzębowska, L. Marinelli, M. Piacentini, A. M. Raffo, G. Ziffer, Rzym 2007.
- Marinelli L., *Il complesso di Esaù: lingue, culture, letterature e lenticchie*, w: *Il complesso di Esaù. Lingue, culture e letterature minori e maggiori*, red. R. Capoferro, L. Marinelli, B. Ronchetti, Rzym 2022.
- Marinelli L., *Jarmark cudów, czyli Szymborska (i szymborskizm) we Włoszech*, „Nowa Dekada Krakowska” 2013, nr 4–5.
- Marinelli L., *Quo vadis? Traducibilità e tradimento*, „Europa Orientalis” 1984, nr 3.
- Marinelli L., *Riaggiustamento o legittimazione? Canone “europeo” e letterature “minori”*, „Critica del testo” 2007, nr 1 (X), (numer monograficzny *Il canone europeo*, red. S. Bianchini i A. Landolfi).
- Marinelli L., *Sull'ambiguità di Quo vadis?*, w: *Slavica et alia. Per Anton Maria Raffo*, red. A. Ceccherelli, C. Diddi, D. Gheno, Florencja 2007.
- Marinelli L., *Sulla letteratura polacca in Italia negli ultimi dieci anni: canone, anticanone e bigos*, w: *Cinque letterature oggi. Russa, polacca, serba, ceca, ungherese*, Atti del convegno internazionale. Udine novembre-dicembre 2001, red. A. Cosentino, Udine 2002.
- Marinelli L., *Tra canone e molteplicità: letteratura e minoranze*, w: *Dai pochi ai molti. Studi in onore di Roberto Antonelli*, red. P. Canettieri e A. Puzi, t. II, Rzym 2014.
- Masi L., *Nowa poezja polska we Włoszech. Strategie przekładowe*, „Czas Kultury” 2014, nr 4.
- Masłowska D., *Metroangeli*, przeł. C. Borsani Ucci, Mediolan 2008.
- Masłowska D., *Prendi tutto*, przeł. C. Borsani Ucci, Mediolan 2004.
- Maver G., *Lo studio delle traduzioni come mezzo d'indagine linguistica e letteraria*, w: *Sborník prací I. sjezdu slovanských filologů w Praze 1929. Svazek II. Přednášky / Recueil des travaux du ler Congrès des philologues slaves à Praha en 1929*. Tome II. Conférences, usp. J. Horák, M. Murko, M. Weingart, S. Petíra, Praha 1932.
- Mickiewicz A., *10 ballate*, przeł. P. Statuti, Rzym 2020.
- Mickiewicz A., *Dziady, Corrado Wallenrod e brevi componimenti*, oprac. E. L. Cirillo, wstęp M. Spadaro, Rzym 2006.

- Mickiewicz A., *Messer Taddeo*, przeł. S. De Fanti, Wenecja 2018.
- Mickiewicz A., *Sonetti*, przeł. U. Norsa, oprac. L. Marinelli, Rzym 1998.
- Mikołajewski J., *Eco Szymborskiej – dwa słowa o jej obecności we Włoszech*, „Nowa Dekada Krakowska” 2013, nr 4–5.
- Norwid C. K., *Il luogo e il momento*, przeł. i red. S. De Fanti, Rzym 2021.
- Norwid C. K., *Il piano forte di Chopin e altre poesie*, przeł. N. Pucci, Borgomanero 2018.
- Norwid C. K., *Stygmat e altri racconti*, przeł. M. Pelaia, Santa Marinella (RM) 1994.
- Paziński P., *La pensione*, przeł. A. Amenta, Milano–Udine 2016.
- Pęciak K., *Una bibliografia delle traduzioni letterarie dal polacco in italiano (1989–2008)*, „pl.it / rassegna italiana di argomenti polacchi” 2009, nr 3.
- Piacentini M., *Marek Hlasko e l'Italia: (s)fortune editoriali di uno scrittore dimenticato*, w: *La letteratura polacca contemporanea in Italia. Itinerari d'una presenza*, red. P. Marchesani, Rzym 1994.
- Piacentini M., *Per conoscere la Polonia in Italia: rassegna bibliografica minima*, w: „Quaderni del Premio Letterario Giuseppe Acerbi. Letteratura polacca”, red. S. Cappellari, L. Marinelli, 2011.
- Pilch J., *Lamante in carica*, przeł. L. Pompeo, Rzym 2011.
- Pilch J., *Sotto l'ala dell'angelo forte*, przeł. L. Pompeo i G. Kowalski, Rzym 2005.
- Potocki J., *Manoscritto trovato a Saragozza*, przeł. A. Dedda, Siena 2019 (opublikowane także w tym samym roku przez Foschi editore i Rusconi Libri).
- Potocki J., *Manoscritto trovato a Saragozza*, przeł. A. Devoto, tekst oprac. i przedstawiony przez R. Caillausa, Mediolan 1991 (pierwsza edycja 1965).
- Potocki J., *Manoscritto trovato a Saragozza*, przeł. A. Grignola, Bussolengo 1997.
- Potocki J., *Manoscritto trovato a Saragozza*, przeł. G. Bogliolo, wydanie pełne, red. R. Radrizzani, Mediolan 1990 (druk 1992) (ponownie opublikowane przez Guandę, 1990; TEA, 1995).
- Potocki J., *Storia di Zoto*, przeł. i red. G. de Antonellis, Napoli–Colonnese 2006.
- Prola D., *Il fascino discreto della realtà: sulla fortuna del reportage polacco in Italia (1991–2021)*, w: *La letteratura polacca in Italia (1991–2021): Nuovi itinerari di una presenza*, red. A. Ceccherelli, „Europa Orientalis” 2023, nr 42.
- Prola D., *Un mondo a parte. Storia di un libro scomodo tra critica ed editoria*, „Lingue e Linguaggi” 2022, nr 48.
- Quercioli Mincer L., *L'esperienza ebraica in Polonia (2006–2012) (aggiornamento di un tentativo di bibliografia italiana “Studi Slavistici”, III, 2006)*, „Studi Slavistici” 2012, nr 9.
- Quercioli Mincer L., *L'esperienza ebraica in Polonia. Un tentativo di bibliografia italiana*, „Studi Slavistici” 2006, nr 3.
- Quo vadis? *Henryka Sienkiewicza. Bibliografia wydań polskich i obcojęzycznych*, red. G. Federowicz, Wyd. Biblioteki Narodowej 2016.
- Raffo A. M., *Qualche considerazione sulla presenza della letteratura drammatica polacca in Italia nei tempi recenti*, w: *La letteratura polacca contemporanea in Italia. Itinerari d'una presenza*, red. P. Marchesani, Rzym 1994.
- Rejmer M., *Bucarest. Polvere e sangue*, przeł. M. Vanchetti, Rovereto 2022.
- Rejmer M., *Toximia*, przeł. F. Annicchiarico, Maddaloni 2018.
- Rosati S., *Bibliografia dei polonica editi in Italia, Città del Vaticano e San Marino nel periodo 1981–2000*, praca magisterska, Università degli Studi di Firenze, Facoltà di Lettere e Filosofia, rok akad. 1999/2000.
- Ryll L., Wilgat J., *Literatura polska w przekładach. Bibliografia 1945–1970*, Warszawa 1972.
- Tumaczenie dzieł literackich Karola Wojtyły / Jana Pawła II na wybrane języki obce*, „Roczniki Humanistyczne” 2020, t. LXVIII, z. 8.
- Tokarczuk O., *I libri di Jakub*, przeł. L. Ryba i B. Delfino, Mediolan 2023.
- Tokarczuk O., *Los errantes*, przeł. A. Orzeszek Sujak, Barcelona 2019.
- Tomassucci G., *Ad alcuni piace la Szymborska*, w: *Szymborska, la gioia di vivere. Lettori, poeti, critici*, red. D. Bremer, G. Tomassucci, Pisa 2016.

- Tomassucci G., *Kazimierz Brandys we Włoszech – Bibliografia*, „Archiwum Emigracji. Studia – szkice – dokumenty” 2017, nr 1–2.
- Tryzna T., *Vai, ama*, przeł. G. De Biase, Torino 2007.
- Tulli M., *Difetto*, przeł. R. Belletti, Rzym 2012.
- Tulli M., *Sogni e pietre*, przeł. R. Belletti, Rzym 2007.
- Vago G., *La Polonia in Italia. Saggio bibliografico dei polonici pubblicati in Italia dal 1949 al 1980*, praca magisterska, Università degli Studi di Firenze, Facoltà di Lettere e Filosofia, rok akad. 1984/85.
- Wirtemberska M., *Malvina. L'intuito del cuore*, przeł. i red. L. Marinelli, Wenecja 2021.
- Witkiewicz S. I., *Addio all'autunno*, przeł. P. Ruggieri, Mediolan 1993 (pierwsze wydanie 1969).
- Witkowski M., *Margot*, przeł. L. Rescio, Rzym 2012.
- Woźniak M., *Hospody pomyłuj, czyli o tłumaczeniu nazw własnych we włoskich przekładach utworów Henryka Sienkiewicza*, „Przekładaniec” 2005, nr 15.
- Woźniak M., *Przekłady polskiej literatury dziecięcej we Włoszech*, w: M. Woźniak, K. Biernacka-Licznar, B. Staniów, *Przekłady w systemie małych literatur. O włosko-polskich i polsko-włoskich tłumaczeniach dla dzieci i młodzieży*, Toruń 2014.
- Wyrembelski M., *Wojna polsko-ruska pod flagą... zielono-biało-czerwoną*, „Tematy i Konteksty” 2020, nr 10 (15).
- Zaniewski A., *Memorie di un ratto*, przeł. L. Bernardini, Mediolan 1994.
- Zieliński A., *Letteratura polacca. Traduzioni e commenti*, w: tegoż, *Presenza polacca nell'Italia dell'entre-deux-guerres*, Mediolan 2018.
- Żuławski A., *Barbablu. Romanzo*, przeł. M. Fabbri, Sarzana 2002.
- Żuławski A., *C'era un frutteto*, przeł. M. Fabbri, Mediolan 2013.